

בועז סנג'רו "הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם: גורמים ופתרונות" הוצאת רסלינג 2014, עמ' 299

ספרו של סנג'רו עוסק בהרשעת חפים מפשע. לטענתו, בניגוד למקובל לחשוב, אין מדובר במקרים בודדים וחסרי משמעות, אלא במספרים גבוהים ובתופעה שאסור להתעלם ממנה. לפי חישוביו של סנג'רו חמישה אחוזים מההרשעות הן הרשעות שווא, הערכה מפחידה שאפילו אם היא גבוהה פי חמישה מהמספר האמיתי, היא מטרידה מאוד.

סנג'רו ממשיך וטוען שההתעלמות מהרשעות השווא נובעת מכך שאלו סמויות מן העין. אין כל אפשרות כמעט לגלות הרשעת שווא אחרי שנעשתה. בניגוד לטעות רפואית שאותה רואים בבירור (החולה נפטר), או טעות הנדסית (הגשר קרס), הרי טעות משפטית לעולם לא תתגלה (בית המשפט החליט ואחריו אין ולא כלום).

ומדוע קורות הטעויות? לשיטתו נובעות אלו בעיקר מפרוצדורה ודיני ראיות שאינם מדגישים מספיק את הצורך להגיע לחקר האמת. מערכת המשפט מסתמכת בעיקר על הודאת נאשם ועדויות השוטרים שסנג'רו טוען שאינן מספיקות. באשר להודאות נאשמים הוא מביא מחקרים מפורטים המתעדים מקרים שבהם אלו הוצאו בכוח או במרמה מנאשמים שלא ביצעו את אשר נאשמו בו. בנוגע לעדויות שוטרים הרי ישנם ראיות למכביר על מקרים לא מעטים בהם שוטרים שזיפו ראיות מסיבות שונות (כולל ניסיונות להרשיע נאשמים שהשוטרים משוכנעים כי עברו את העבירה). מכל אלו יחדיו הוא מגיע לשיעור הנרחב של הרשעות השווא.

אולם בעוד סנג'רו מצליח לשכנענו שהתופעה קיימת, הרי אין במחקרו מספיק ראיות להיקף שלו הוא טוען. עיקר ראיותיו הן ממה שמכונה פרויקט החפות האמריקאי (*The Innocence Project*). זהו פרויקט שבו נבדק הדנ"א של כאלו שהורשעו במשפט עוד טרם שכלול בדיקות הדנ"א. בדרך כלל ההרשעות היו על סמך עדי ראיה. עד היום שוחררו כ- 307 אסירים שהורשעו בעבירות חמורות על סמך בדיקות אלו (כולל אחד עשר מקרים של אונס ורצח משולבים). מחישובים סטטיסטיים (שאינן לגביהם הסכמה) שעורכים חוקרים שונים, הם מגיעים למסקנה של חמישה אחוז טעויות בהרשעות. אלא ששתי בעיות בחישוב זה. ראשית, שיפור הבדיקות הפורנזיות הביא לכך שכיום עושים בהן שימוש רב ולכן כיום אותם אנשים לא היו מורשעים. קרי, העובדה שלפני עשרים שנה הורשעו אנשים איננה אומרת שגם כיום היו מורשעים באותו אחוז. ההיפך, דווקא השיפור המשמעותי של הבדיקות הפורנזיות בשנים אלו צריך להמעיט את הרשעות השווא. שנית, הוא מנסה ללמוד מהשיטה האמריקאית על רבגוניותה והבעיות שבה על המצב בישראל. היקש שלא ברור כלל שיש לו מקום.

סנג'רו ממשיך ותוקף את מוסד הסדר הטיעון שבו הוא רואה 'גולם שקם על יוצרו'. בעניין זה יש הרבה צדק בדבריו. כל סגור פלילי מודע לכך שבהסדר הטיעון התביעה מוותרת על חלק מטענותיה והנאשם מודה בשאר. אלא שכשם שלפעמים התביעה מוותרת על עובדות שיש לה ראיות לגביה, כך גם קורה שהנאשם מודה למעשה גם במה שלא עשה, כדי שהתביעה תוותר לו על עבירות אותן עשה. סנג'רו שמודע לעומס על בתי המשפט טוען כי הבעיה היא עודף החקיקה הפלילית. לשיטתו, אם המערכת לא יכולה לטפל במספרים גדולים, עליה לצמצם את השימוש במשפט הפלילי ולא להשתמש באמצעים בעייתיים כהסדרי טיעון. טענתו מושכת את הלב, אך בלתי אפשרית ליישום. לדעת רוב מוחלט של החוקרים (לא כולם), ללא הסדרי טיעון יוטל על המערכת עומס שלא תוכל לעמוד בו. הסדרי טיעון הם חלק מהרע

ההכרחי ולא ברור שניתן לשנותו.

סנג'רו מעלה שלל טיעונים סטטיסטיים שלא כולם מסכימים על יישומם. כך למשל הוא מביא את מה שמכונה לעיתים שגיאת המספרים הגדולים. הבה נניח בדיקה רפואית כלשהי למחלה (נאמר לאיידס) שהסיכוי לטעות בה הוא 0.5%. לכאורה דיוק של 99.5 אחוז הוא מיטבי. אולם שכיחות המחלה באוכלוסייה נמוכה מאוד (נאמר אחת לעשרת אלפים). נניח ומאן דהוא נבדק ונאמר לו כי לפי הבדיקה הוא חולה איידס. אין הדבר אומר שסיכוייו להיות חולה איידס הם 99.5%. להיפך, יש סיכוי של 95% שהוא בריא דווקא.

וזאת מדוע? משום שמשמעות הטעות של חצי אחוז היא שאחד מכל מאתיים נבדקים יקבל הודעה שגוייה כי הוא חולה איידס. בעשרת אלפים איש יהיו לנו לכן 50 איש בעלי הודעה שגוייה ועוד חולה האיידס, סה"כ 51 תוצאות חיוביות שרק אחד מהם חולה. מסקנה? מי שבדיקתו חיובית הוא בעל 95% סיכויים להיות בריא. סנג'רו מפעיל את אותה לוגיקה לגבי נבדקים בנהיגה בשכרות. המשטרה מבצעת מאות אלפי בדיקות בשנה (והיו שנים שבהם נבדקו כמיליון איש), אך מספר הנמצאים נוהגים תחת השפעת אלכוהול נמדד באלפים בודדים. חישוב שערך בהנחה שיש טעות באחוז אחד בלבד של המקרים, מביא לדעתו לתוצאה על פיה ייתכן וחצי מהנבדקים אינם שיכורים.

הבעיה בטיעון היא כמובן בהנחות. ראשית, הסיכוי לטעות מוחלטת בבדיקת אלכוהול קטן בהרבה מאחוז אחד. שנית, המשטרה שולחת לבדיקת ינשוף רק מי שנכשל בבדיקה מקדמית, כך שהסיכוי לטעות אפילו לשיטתו איננו אחוז אלא כפל הסיכויים שמשמעותו סיכויי טעות אפסיים. לא ניכנס לשלל הטענות הסטטיסטיות האחרות שהן מקצועיות למדי, אבל נעיר כי לא בהכרח יש להסיק מהן את שהסיק סנג'רו.

סנג'רו לא רק מבקר את המערכת, אלא מציע דרך לפתור את הבעיות המתבססת על מה שהוא מכנה 'בטיחות במשפט הפלילי'. כשם שישנן מערכות בטיחות בטיסה, בהנדסה, ברפואה, בכימיה, ובכלל מדעי הטבע, כך לדעתו מן הראוי שתהיה מערכת כזו במשפט הפלילי. מערכת מהימנה ויעילה שתוודא כי לא יורשעו אנשים לשווא, אלא אחרי שכל שסתומי הביטחון בהליך וידאו כי ההליך תקין. סנג'רו קורא לדרוש סטנדרטים גבוהים למכשירי ראיות, תיעוד חקירות בוידאו, שיכלול מסדרי הזיהוי, שימוש בידע פסיכולוגי ועוד. בעיקר הוא קורא להמשך מחקר לפיתוח 'תיאוריה של בטיחות במשפט הפלילי', תיאוריה שתבטיח לנו שתוצאות ההליך הפלילי תהיינה בטוחות לא פחות מאשר בניית גשר ו/או נסיעה ברכב. יתירה מכך, 'תיאוריה בטיחותית' תגרום לא רק לזיכוי החפים מפשע, אלא גם להצלחה טובה יותר בהרשעת העבריינים שביצעו את העבירות. זאת משום שידוע לכולם שרבים מעוברי העבירות אינם נתפסים.

דרישתו של סנג'רו לתיאוריה בטיחותית מושכת את הלב, אולם מה שהנפש חושקת, המציאות עושקת. לצערנו הדבר נוגע לא רק לתחום המשפט אלא לרוב התחומים בהם עוסקת המדינה. לשם יישום הפתרון שהוא דורש נצטרך תוספת תקציבית משמעותית. אין ספק כי אם יינתנו משאבים גדולים יותר למשטרה, לתביעה, ולבתי המשפט, ואם תהיה דקדקנות רבה יותר בהליכי החוק, יפחת מספרם של הרשעות השווא. אולם ברור באותה מידה כי אם נגדיל את מספר המורים בבתי הספר, יצליחו יותר התלמידים בלימודיהם וייתכן שאף בחייהם. לו נגדיל את מספר השוטרים המסיירים בכבישים, יפחת מספר הנהגים העוברים על החוק וממילא יש סיכוי להפחתת ההרוגים. לו נגדיל את מספר הרופאים בבתי החולים יקטן מספר מקרי המוות עקב טעויות ושגיאות. מה סמוק דמם של החשודים/נאשמים מדמם של חולים חפים מפשע? השמיכה קצרה מלהתכסות וכל תוספת במקום אחד תבוא על חשבון קיצוץ במקום אחר. בעולם אידיאלי ללא

עלויות היינו מקבלים את הצעותיו ללא היסוס. בעולם המעשי נצטרך להמתין.

המחבר פרופ' בועז סנג'רו הוא פרופסור מן המניין במרכז האקדמי למשפט ועסקים ברמת גן ובין המלומדים הבולטים העוסקים במשפט פלילי בישראל. בשנים האחרונות הוא מתמקד בשאלה זו של הרשעות השווא ופרסם מאמרים לא מעטים בנושא. הספר שלפנינו מיועד לא רק לאנשי אקדמיה אלא גם ואולי בעיקר לציבור הרחב. נראה שהמחבר סבור כי לשם שינוי המצב יש צורך לעורר את דעת הציבור ולכן כתב את הספר בסגנון הנגיש גם לשאינם משפטנים. בנקודה זו יש לשבח שכן מיעוט בלבד מאנשי האקדמיה הישראלית פונים לקהל הישראלי ועל כך יש להצטער.

לסיכום נאמר כי סנג'רו מציג בפנינו מראה שאיננה נעימה להסתכל בה. סביר להניח שהמראה מוקצנת לא מעט (אם לא הרבה), אפשר להתווכח על הנתונים, אפשר להתווכח על הסיבות, ואפשר להתווכח על ההיקף אבל בעיית הרשעות השווא קיימת ולא נכון יהיה להתעלם ממנה.

הערות תתקבלנה בברכה – Tennenbaum@court.gov.il